

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้รับความสนใจมากขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นรูปแบบหนึ่งของนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังเป็นการท่องเที่ยวที่อยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและให้ความสำคัญถึงการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว โดยเป็นการที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสังคม วัฒนธรรม (บุญเลิศ, 2542) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 และยังเป็นการท่องเที่ยวที่พยายามลดผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด จึงนับได้ว่ามีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างยั่งยืน และในปัจจุบัน การทราบถึงจำนวนนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แน่นอนนั้นเป็นไปได้ยาก เนื่องจากรูปแบบและพฤติกรรมการท่องเที่ยวมีลักษณะไม่ชัดเจน ว่ามีการศึกษาธรรมชาติอย่างแท้จริงและร่วมรับผิดชอบรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ ประกอบกับยังไม่มีหน่วยงานใดที่ทำการจัดเก็บข้อมูลส่วนนี้โดยตรง แต่จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติในช่วงที่ผ่านมา สามารถบอกได้ถึงสภาพตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับหนึ่ง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับส่วนกับจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมดที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 – 2543 พบว่า อัตราส่วนระหว่างนักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติคิดเป็นร้อยละ 19.47 ของนักท่องเที่ยวทั่วประเทศ และได้เพิ่มเป็นร้อยละ 28.68 ในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติมากขึ้นเรื่อย ๆ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro – tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังได้รับความสนใจอย่างมากในต่างประเทศ เช่น ประเทศ เยอรมนี มาเลเซีย และอินโดนีเซีย (สร้อยดี , 2540) สำหรับประเทศไทยนั้น สภาพทางกายภาพของพื้นที่เกษตรกรรมมีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม นอกจากนี้แหล่งเกษตรกรรมยังประกอบขึ้นด้วยองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งเทคโนโลยี กระบวนการขั้นตอน การส่งถ่าย และพัฒนาภูมิปัญญาของเกษตรกร หล่อหลอมเป็นวิถีเกษตร ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองในสังคมวัฒนธรรมของชาวชนบทเป็นจุดเด่น ที่มีศักยภาพ สามารถ

ดึงดูดให้ผู้คนต่างวัฒนธรรมและผู้ที่ย้ายถิ่นมาจะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ผู้ที่ต้องการพักผ่อนในบรรยากาศหรือกิจกรรมที่แปลกใหม่ให้เดินทางมาในพื้นที่ (อร , 2543) ซึ่งการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมนี้สามารถให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรเจ้าของพื้นที่ ทั้งในแง่ของการขายผลผลิตรูปแบบต่าง ๆ และจากการขายบริการอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

อำเภอประจันตคามเองเป็นอำเภอที่มีพื้นฐานการเกษตรที่หลากหลายและยังลึกลงมาหลายชั่วอายุคน อีกทั้งยังมีระบบนิเวศป่าไม้สภาพโดยทั่วไปยังเป็นป่าที่คงความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติมีความแตกต่างออกไปอย่างมากจากป่าอื่น ๆ โดยเฉพาะดินเป็นที่ราบลุ่มบางแห่งเป็นที่ราบต่ำฤดูฝนน้ำจะท่วม พื้นดินจะเป็นดินปนทรายและจะมีความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ราบบริเวณสองฝั่งคลอง ดินเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์สูงจากธาตุอาหารที่ไหลมาจากแหล่งต่างๆและจึงทำให้พื้นที่แห่งนี้เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชระยะสั้น เช่น การทำนา หลังจากว่างเว้นจากการทำนาก็สามารถปลูกเผือกหอมในพื้นที่ทำนา การปลูกต้นไผ่ เพื่อนำมาทำผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ เป็นต้น ปัจจุบันอำเภอประจันตคาม แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 9 ตำบล 106 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลประจันตคาม (11 หมู่บ้าน) ตำบลคำโตนด (18 หมู่บ้าน) ตำบลเกาะลอย (7 หมู่บ้าน) ตำบลบุฝ้าย (13 หมู่บ้าน) ตำบลบ้านหอย (10 หมู่บ้าน) ตำบลหนองแก้ว (12 หมู่บ้าน) ตำบลหนองแสง (6 หมู่บ้าน) ตำบลโพธิ์งาม (19 หมู่บ้าน) ตำบลดงบัง (10 หมู่บ้าน) นอกจากเหตุผลข้างต้นแล้วในแต่ละหมู่บ้านจะมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรมที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ตำบลโพธิ์งาม มีอาชีพเชิงเกษตรและหัตถกรรมอยู่มาก เช่น หมู่บ้านโพธิ์งาม มีการปลูกไม้ประดับ ไม้ยืนต้น ส่วนหมู่บ้านอินทร์การทำน้ำตาลสด และการปลูกตาล หมู่บ้านโง้ง มีแหล่งหัตถกรรม คือการทำไม้กวาดที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นสินค้าส่งออกหลักของหมู่บ้าน และบ้านหนองหัวลิง ยังเป็นแหล่งรวบรวมตอไม้เก่า เพื่อประดับสวยด้วย ซึ่งช่วยให้ชาวชุมชนมีรายได้ในการดำรงชีพอยู่ได้อย่างพอเพียง ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคามนี้ ซึ่งนอกจากการมาพักผ่อนหย่อนใจ ศึกษาธรรมชาติได้แล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติและซึ่งสามารถเที่ยวชมวิถีชีวิตชาวบ้านเชิงเกษตรและหัตถกรรม ได้แก่ สวนผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ ชมการเพาะซากิ่งไม้ไผ่ของหมู่บ้าน พักแรมกับชาวบ้านริมน้ำตก รวมถึงกลุ่มเด่น เช่น ผลิตภัณฑ์จากลื้อเกี๋ยงและไม้เก่า การทำไม้กวาด ตอไม้เก่าประดับสวน ฯลฯ ได้

ดังนั้น การที่ชาวชุมชนจะประยุกต์และนำการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมมาเป็นเครื่องมือ สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมนั้น น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างประโยชน์แก่ชุมชน แต่อย่างไรก็ตามหากเราใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยววันนั้นโดยไม่มีข้อมูลรองรับในด้านต่างๆ อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยววันนั้นได้ รวมถึงเราไม่อาจแน่ใจได้ว่าชุมชนต้องการการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนอย่างนั้นจริง ซึ่งต้องหาวิธีการต่างๆ เพื่อหาข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วมาประเมินผลที่อาจเกิดขึ้นตามมา เพื่อวางแผนป้องกันผลเสียที่จะเกิด

ตามมาที่หลัง ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่การพัฒนาการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นข้อมูลแท้จริงของแหล่งท่องเที่ยว และความต้องการของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคในการประเมิน ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ดังนั้นจึงต้องอาศัยการประยุกต์ใช้เทคนิคทางด้านสังคมคือ การสร้างเครื่องมือในการสอบถามข้อมูล และนำข้อมูลมาผ่านเทคนิคทางวิทยาศาสตร์เชิงคณิตศาสตร์ที่เรียกว่า Operating Research (OR) โดยเทคนิค Linear Programming (LP) เพื่อหา Optimize Solution ในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อม และเทคนิค Analytical Hierarchy Process (AHP) เพื่อหาทางเลือกต่างๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนนั้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะได้ข้อมูลมาบริหารจัดการเพื่อวางแผน วางมาตรการ หรือกลยุทธ์ในการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่จะช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

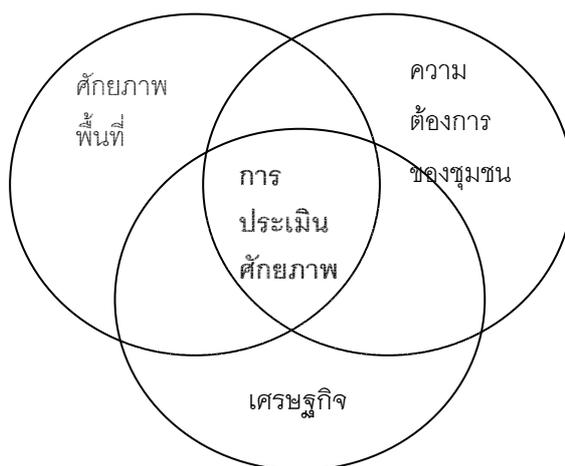
1. เพื่อพัฒนาการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่มาท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม และความต้องการของกลุ่มชาวบ้านในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
3. เพื่อวางแผนทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม โดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิค Analytical Hierarchy Process (AHP) และLP (Linear Programming)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวทางการศึกษา ทฤษฎีและงานวิจัยที่ได้ศึกษามา ทำให้ทราบหลักการพัฒนาการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมพอสมควร เพื่อใช้ในการศึกษาการพัฒนาการประเมินการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี อีกทั้งยังทราบถึงการศึกษาค้นคว้าความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนบริเวณชุมชนประจันตคาม และความต้องการของชาวบ้านในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้นำการศึกษาทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวมาพิจารณาร่วมกันในการกำหนดการจัดการทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม มีส่วนร่วม ดังนั้น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมใน

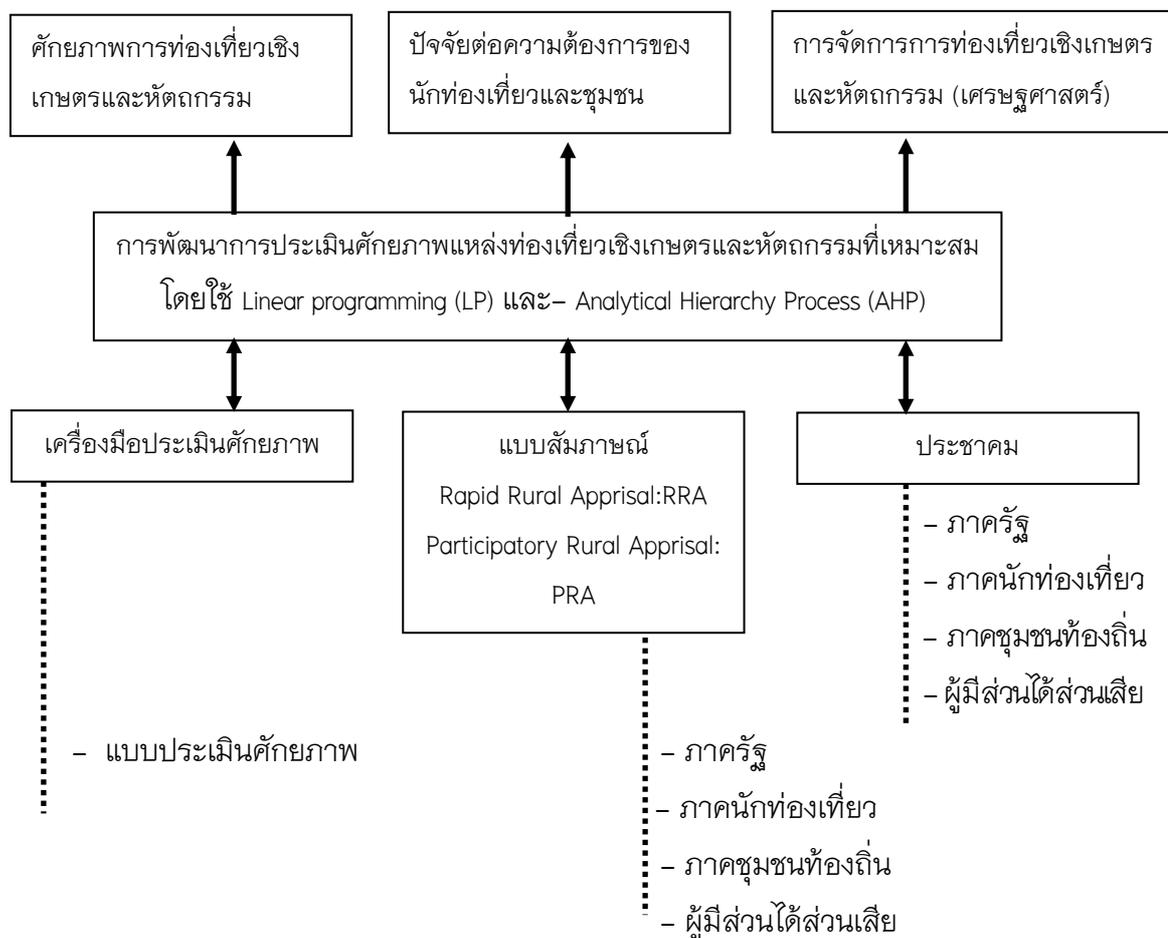
บริเวณชุมชนประจันตคาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ในครั้งนี้ จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้ดังภาพที่ 1.1

**รูปแบบการวิจัยศักยภาพการท่องเที่ยว เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและ
หัตถกรรม กรณีศึกษา : ชุมชนประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี**

ภาพที่ 1.1 แนวคิดในกรอบการวิจัย

จากภาพที่ 1.1 แนวความคิดในกรอบการวิจัยนำไปสู่กรอบความคิดในการแปลงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ ดังภาพที่ 1.2

ภาพที่ 1.2 กรอบความคิดในการแปลงทฤษฎีลงสู่การปฏิบัติเป็นรูปแบบ (Object Tree)

นิยามศัพท์

1. การจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management) หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยว (ชัชฉัตร เปลี่ยนดี, 2542)

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติหรือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีในชุมชนบริเวณรอบเจดีย์กลางน้ำ เทศบาลนครระยอง แต่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถอยู่ได้ระยะยาวสามารถเก็บรักษาไว้ได้ชั่วลูกชั่วหลาน (ชัชฉัตร เปลี่ยนดี, 2542)

3. การท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative) หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวที่พยายามหลีกเลี่ยงผลกระทบและส่งเสริมให้เกิดผลในทางบวกต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม มักจะมีลักษณะดังนี้ คือ มีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยเดินทางเพียงคนเดียว เดินทางเองโดยอิสระและมีกฎเกณฑ์ ขณะเดียวกันก็มุ่งให้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของได้รับประสบการณ์จากการเดินทางไปเยือนของนักท่องเที่ยวและยังคงรักษาค่านิยม ตลอดจนการดำเนินชีวิตในสังคมของตนที่สืบทอดกันมาไว้ (ชูสิทธิ์ บุษชาติและคณะ, 2544)

4. กิจกรรมท่องเที่ยว (Tourism Activities) หมายถึง กิจกรรมที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการในการเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมหรือเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ซึ่งทำให้เพิ่มระยะเวลาวันพักของนักท่องเที่ยว (นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน, 2542)

5. แนวทางพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การพัฒนาราคาสินค้า การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย การพัฒนาการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การพัฒนากระบวนการขั้นตอนการให้บริการทางการท่องเที่ยวและการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว (นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน, 2542)

6. การจัดการ หมายถึง แนวทาง หรือ วิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติการกิจให้สามารถดำเนินงาน ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ (ธงชัย สันติวงษ์, 2540)

7. การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว หมายถึง มุ่งกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสามารถป้องกันแก้ไขได้ ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้ จัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม จัดกิจกรรมเกิดความสัมพันธ์ด้านนักท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว และคนในท้องถิ่น (นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน, 2542)

ขอบเขตการวิจัย

1. สถานที่ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ ชุมชนรอบบริเวณชุมชนประจันตคาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

2. ขอบเขตทางเนื้อหาของการศึกษาครั้งนี้ ครอบคลุมเฉพาะการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรม ความต้องการของชุมชน ความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยว และการวางแผนทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาในส่วนของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชน ประจันตคาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ประกอบกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน และความต้องการของชาวบ้านในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม อีกทั้งข้อมูลที่ได้นี้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วม ให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจนมากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางแก่ชุมชนในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมในบริเวณชุมชนประจันตคาม รวมถึงกลยุทธ์ในการดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยว นอกจากนี้ ผลการศึกษาอาจเป็นประโยชน์ในการศึกษาความเหมาะสมด้านการวางแผนพัฒนาตลาด การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่อื่น ๆ สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา หรือบุคคลอื่นทั่วไปที่สนใจอีกด้วย